

Bir-Bavik Tipi Aile Organizasyonu

Avdo Karataş¹

Received: Mar11, 2018 Reviewed: Mar24, 2018 Accepted: Apr21, 2018

A Family Organization of Bir-Bavik Type

Abstract

The aşiret (tribe, clan) is usually examined as the main structure in studies on Kurds on traditional social structures. However, it is not known how the tribe arised among the Kurds. The aşiret is examined as a series of structures starting from the family and shaped on the lineage. The family is the most important social competent authority of Kurdish society and is the only one which generation and regeneration constructions such as patriarchy and lineage-ideology. Therefore, the family is the main dynamic that forms the traditional social structure at the same time. However, when the names of the layers of tribal starting from family are examined, it is revealed that the layers of "mal, bavik, tire and hoz" are in Kurdish, and the following "sülale, qabile, taifa and aşiret" are not. This suggests that the Kurdish traditional social structure was originally up to the dynasty, and that subsequent structures (which are usually political associations) were later added to the Kurdish traditional social structure. Observations of family's self-regeneration in lineage settlement independently of basis group, dynasty and tribe are an important factor supporting this situation in places Kurds migrate. Kurds who migrated to western Turkey, showed a model of like an Indian family structure when they reposition their families in new settlements. This structure was called "bir-bavik" and tried to be explained in this study. This study shows that the Kurdish family can be organized traditionally as "mal, bavik, tire and hoz" and transformation into superstructure (qabile, taife, aşiret) depends on the socio-political situation found in and so the concepts like Stamm (germ.) or Tribu (eng. and fran.) in foreign languages claims that define "hoz" rather than the tribe used within the Kurds.

Keywords: Kurdish family, aşiret, Bir-Bavik, kurdisch migration

¹Ph.D Can., Freiburg University, Germany, E-mail: avdokaratas2@gmail.com

Öz

Kürtler üzerine geleneksel sosyal yapılar konusunda yapılan çalışmalarda aşiret hemen her zaman ana yapı olarak incelenir. Bununla birlikte aşiretin Kürtler arasında nasıl ortaya çıktığı belli değildir. Aşiret, aile ile başlayıp soy yapısı üzerinden şekillenen ve onu aşan oluşumlara kadar giden bir yapılar silsilesi şeklinde incelenir. Aile (mal), Kürt toplumunun en önemli sosyal kurumudur ve topluma biçim veren ataerkillik, sülale-ideolojisi gibi yapıları üreten ve yeniden üreten yegane mercidir. Bu yüzden aile, aynı zamanda geleneksel sosyal yapıya biçim veren ana dinamiktir. Fakat Kürt sosyal yapısı içinde, aşiretin aileden başlayan katmanlarına bakıldığında “mal, bavik, tîre ve hoz” olarak isimlendirilen katmanların isimlendirilmeleri Kürtçe, aşiret yapısında bunları takip eden katmanlar olan “sülale, qabile, taifa ve aşîret” aşamalarının isimleri Kürtçe değildir. Bu da orjininde Kürt geleneksel sosyal yapısının aslında sülaleye kadar olduğu, bundan sonraki yapıların, ki bunlar genelde siyasi birliklerdir, Kürt geleneksel sosyal yapısına sonradan eklenildiğini düşündürmektedir. Bu durumu destekleyici bir yapı, Kürtlerin göç ettikleri yerlerde ailenin, kök grup, sülale ve aşiretten bağımsız olarak, kendini soy yapılanması içinde yeniden üretebileceğine ilişkin gözlemler yapılmıştır. Batı Türkiye’ye göç eden Kürtlerin yeni yerleşim yerlerinde ailelerini yeniden konumlandırırken Hint Ailesi Modeline benzeyen bir yapıyı sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bu yapıya bir-bavik adı verilmiş ve bu çalışmada açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, Kürt ailesinin “mal, bavik, tîre ve hoz” şeklinde geleneksel olarak örgütlenebileceğini ve bunun üstündeki yapılara (sülale, qabile, taifa, aşiret) girişip girişmeyeceğini, içinde yaşanılan sosyo-politik durumun belirleyebileceğini ve bu yüzden yabancı dillerdeki Stamm veya Tribu gibi kavramların Kürtler için kullanılan aşireti değil, hoz’u tanımlayabileceğini iddia etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Kürt ailesi, Aşiret, Bir-Bavik, Kürt göçü

Recommended citation:

Karataş, A. (2018). Bir-Bavik Tipi aile organizasyonu. *International Journal of Kurdish Studies* 4 (2), 490–506. doi: [10.21600/ijoks.454470](https://doi.org/10.21600/ijoks.454470)

GİRİŞ

Aşiret, hanedan ve bazen devlet gibi sistemleşmiş kurumsal yapıların temelinin genelde aile üzerine kurulduğuna yönelik genel bir görüş vardır². Başka bir deyişle aileden çıkma yapıların, zamanla büyüüp farklılaşarak bu tip sistemleşmiş yapıları oluşturduğu iddia edilir. Bu sürecin formülasyonunu Morgan'ın toplumsal örgütleniş çizgisinde görmek mümkünken, aynı şekilde günümüzde Suudi Arabistan devletinin, adını Suudi denilen kabileden alması ve onun tarafından yönetilmesi de aynı durumu örnekler. Morgan'ın toplumsal örgütleniş; *gens*, *kabile*, *kabile federasyonu* ve *devlet* şeklindeki ayırımı günümüzde artık rağbet görmese de, toplumsal evrim konusunda batı düşüncesinin bir şematüğünü vermesi açısından açıklayıcıdır. Toplumlara sosyal örgütleniş çizgisinde ele alma evrimsel düşüncenin bir mirası olarak varlığını sürdürmektedir. Bu durum aşiret ve etnik tanımlamalarını (bkz. Mühlmann 1964; Weber 1972; Heckmann 1992; Heinz 1993; Kohl 1993), bunlar arasındaki görünmez sınırı (bkz. Barth 2001) da içeren ve günümüzdeki etnisite tartışmalarının quintessenz sorunsalını oluşturmaktadır. Nüfusları 1,5 milyarı aşan Çinliler ile nüfusları 300 bin olan batı Polenazyalıları olan Tikopialıları (Müller 1987: 17) aynı şekilde *halk* veya sayıları 4-5 milyonu bulan grupları *aşiret* olarak tanımlama sorunları üzerindeki tartışmalar devam etmektedir³.

Bu çalışmada tartışma konusu edilen aşiret değil, aşiretin yapıcı birimlerinden olan binemalin (sülale) ilk bileşeni olan ailenin genişleme ve parçalanma aşamasının sülale ideolojisi ve yapısını göç ortamında nasıl yeniden ürettiğidir. Kürtlerdeki geleneksel sosyal yapının aileden başlayıp aşirete kadar olan süreçteki aşamaları tanımlamak kolay değildir⁴. Kürtlerin geleneksel sosyal ve yönetim yapılarında Kürt mirliklerinin sonuncusunun 1847'de ortadan kaldırılmasına kadar aşiret, günümüzde algılandığı biçimi ile yoktu veya disposisyonel olarak varlığı ile bir rol oynamıyordu. Ana bileşenleri kan bağına dayanan ve genelde binemal yanî sülaleye (*hoz* gibi) kadar giden yapılar ana rolü oynuyorlardı. Buradaki soru, günümüzde algılandığı biçimi ile aşiretin hangi koşullarda Kürt sosyal örgütlenmesi içinde yer aldığıdır? Günümüzde hala kırıntılarına rastlanan, istendiği zaman (korucular örneğinde olduğu gibi) yeniden hayata geçirilebilen ve 1960'lerden beri zayıflayan ama disposisyonel karakterini koruyan bu yapı, Kürt toplumunu o derece etkilemiştir ki Kürt toplumu, kültürü ve tarihi aşiretle açıklanır hale gelmiştir (Abdulla 2009: 22). Aşiretin bu gücü, kendisini Kürt ailesi ve binemal (sülale) ile sıkı entegrasyonundan gelmektedir. Bunun üzerine farklı yapıların, devlet, hukuk, düzen gibi, görevlerini üstlenmesi ile sosyal alanın her alanına nüfus etmiştir.

² Özellikle devlet ve aşiret ilişkisi sık tartışılan konulardan biridir. Batıda aşiretin devleti ret ettiği, doğuda ise bu retin olmadığı ve hatta devletin oluşumunu sağladığına yönelik tartışmalar için bkz. (Abdulla 2009; Wimmer 1995)

³ Söz konusu grupların nasıl tanımlandıkları, sahip olacakları hakları belirleyeceğinden son derece önemlidir. Örneğin batı, mesruluk vermek istemediği dogulu bir çok etnik grubu aşiret olarak tanımlarken, aynı durumdakileri batıda ulus olarak tanımlar (bkz. Abdulla 2009)

⁴ Aşireti birimlerine göre tanımlama ve kategorilendirme çabaları için bkz. Yalçın-Heckmann 2002; van Bruinessen 2003; Barth 2001; Abdulla 2009.

Sistemleşmiş sosyal örgütlenmelerin ilk biçimi olan ailenin genişlemesi, beraberinde bir akrabalık sistemini ve ağını oluşturmuştur. Her topluluk, sahip olduğu kültürel dinamiklerinden dolayı 'öteki'den farklı bir aile sistemi geliştirmiştir. Bu sistemler birçok alanda günümüzde bile toplumsal analiz ve kategorilendirmelerin temelini oluşturmaktadır. Örneğin; Murdock'ın toplumları akrabalık terimleri üzerinden 6 sisteme ayırması gibi (bkz. Wicker 2005). Ailenin bu derece farklı olan yapılarından ve bu yapıların niceliksel değerinden dolayı aile kurumunun, tıpkı kültür gibi, evrensel bir tanımı yapılamamıştır.

Aile yapılarındaki bu farklılık, kültür bilimciler için yoğun bir araştırma konusu olagelmıştır. Akrabalık sistemleri arasındaki farklar, bazı araştırmacılar tarafından *toplumsal yapının evrimsel sürecini* veya *ailedeki değişim ile kültürel değişim* arasındaki paralelliklerle *uygarlığın tarihsel inşasına* girilmiştir. Toplumun evrimini ailenin evrimine bağlayan bu görüş, 19. yy'ın hakim görüşüdür. Toplumsal biçimleniş sağlayan dinamiğin aile olduğunu iddia eden bu düşünce karşıt görüşlerle karşılaşmıştır. Karşıt görüşe bir örnek oluşturabilecek olan Balaman (1982: 8)'a göre, "*ailenin topluma değil, toplumun aileye ve akrabalık sistemlerine biçim verdiği ve toplumun devingen bir ögesi olan ailenin, toplumla atbaşı değişim gösterirken, durağan olan akrabalık sistemleri, ailenin ve toplumun zaman içinde katettiği yolu ancak, çok uzun bir zaman boyutunda alabil*"miştir. Balaman'ın bu görüşü daha çok batılı toplum modellerine benzemektedir (krş. Hennings 1995). Akrabalık terminolojisinin isim babası sayılan Morgan, Afrika ve Avustralya dışında yeryüzünün belli başlı bölgelerinin tümü için geniş kapsamlı göstergeleri bir araya getirerek, akrabalık terimlerini iki ana başlık altında toplamıştır. Birincisi *betimleyici* (tanımlayıcı), ikincisi *sınıflayıcı*. Rivers, bu kategorilestirmeyi olumlu bulmakla birlikte, *betimleyici* ile *sınıflayıcı* kategoriler arasında kesin bir sınırın çizilemeyeceğini belirterek, bu kategorilere bir de *belirleyici* şeklinde üçüncü bir başlığı ilave eder (akt. Balaman 1982: 8).

Morgan, keşfettiği bu zengin aile ve akrabalıkla ilgili terminolojideki kavramların her birinin, '*geçmiş tarihte bir ilişkiyi anlattığı*'nı ileri sürdü. 15 basamaklı aile-akraba aşaması çizerek son aşamaya çekirdek aileyi koyarak, modern zamanın aile biçimini '*çekirdek aile*' olarak belirtti. Morgan'ın bu çalışması daha sonra yapılan araştırmalarda kanıtlanmıştır. Örneğin, çekirdek ailenin görülmediği Nayarlar ve İsrail'deki Kibbutz gibi yapılarda bile yeryüzündeki tüm aile yapılarının çekirdek aileye doğru evrildikleri görülmektedir (Erdentuğ 1985: 183). Morgan'ın akrabalık sistemleri üzerinden yaptığı bu evrimsel çalışma birçok kişiyi etkilemiştir. 19. yy etnolojik ve antropolojik çalışmalar, bu paradigmanın egemenliğinde geçmiştir. Çekirdek aile 18. yy'dan başlayarak modernizmin baskın aile formu haline gelmiştir (Hennings 1995: 10)

Çalışmamız; yaşam alanı değiştirmiş bir grup insanın (Kürtler) yeni yerleşim alanlarında karşılaştıkları yeni olaylara karşı biçimlendirdikleri *aile*'yi ele almaktadır. Bu yeni biçimlenişin kendine has olma özelliğini belirtmek için, dünyadaki aile biçimlerini ve dönüşümlerini ele almayı tercih ettik. İlerde anlatılacağı gibi göç ile birlikte oluşan bu yeni aile biçimi (Bir-Bavık) dünyadaki aile biçimleri içinde yapısal olarak *Hint Ailesine* benzemekle birlikte çeşitli konularda farklılıklar göstermektedir. Kürtlerin orijin aile-akrabalık sistemlerine pek de uzak olmayan bu yapılanma, göç ortamlarında daha açık görünürlük kazanması ve geleneksel kültürü yeniden üretmesiyle önem kazanmaktadır.

Burada önemli olan gözlem, bu formun kendini yapılandırırken aşiretsel yapılanmaya gitmeyebileceğidir.

2000li yılların başında Batı Anadolu'da yapılan bir çalışmada⁵, Kürt ailesinin göç edilen yeni mekanda genel olarak kan bağı akrabalığına dayanan bavık formunda genişleme eğilimini gösterdiği gözlemlenmişti. Daha sonra Almanya'da Kürtler arasında yapılan bir çalışmada da aynı yapı gözlemlenmiştir. Bu iki alanda da aynı Kürt aile formunun görülmesi, bunun göçle ve kendini yeniden konumlama refleksiyle oluştuğu izlenimini uyandırmaktadır. Söz konusu yapı incelendiğinde, bunun Kürt geleneksel sosyal yapısının yeniden-üretimini bir sonucu olduğu görülmektedir. Hipotetik olarak, ailenin kendini bir sosyal yapı olarak yeniden konumlandırması, Kürtlerde aileden başlayıp aşirete giden geleneksel sosyal yapıya ilişkin belli çıkarımları gösterebileceği varsayılmıştır. Bir başka çalışmada aynı formun Almanya'daki versiyonu incelenecek ve bir karşılaştırmaya gidilecektir. Bu çabalarda söz konusu olan soru, Bir-Bavık'ın Kürtlerde aşiretsel yapının analizinde yardımcı olup olmayacağıdır. Bundan dolayı aşiretin Kürt toplumunda edindiği yer ile ilgili genel bir çerçevenin çizilmesinde yarar vardır.

Hem Türk ve Pers kaynaklarında, hem de modern araştırmalarda Kürtler genelde aşiret ile ilintilendirilir (bkz. White 2012; Abdulla 2009). Fakat aşiretin Kürtler arasında ortaya çıkması ve yayılması üzerine çalışma yok denecek kadar azdır. Aşiretin günümüzde bilindiği şekli ile mîrlikler döneminden (1847'den) sonra ortaya çıkan düzensiz ve karmaşık dönemde bir sosyal sistem olarak ortaya çıktığı büyük bir olasılıktır.

Aşirete yönelik Kürtçe terminoloji incelenmemiştir. Bu kavramlar da batı etnolojisinde yer alan Stamm ve Klan çerçevesinde geliştirilen kavramlarla bire bir uyuşmaz (krş. Yalçın-Heckmann 2002; van Bruinessen 2003; Abdulla 2009). Mesela Kürt aşiret yapısı Batı'daki yapılardan farklı olarak hiyerarşik değildir. Aşiretsel yapının katmalarından biri ayrılıp yeni bir aşiret kurabilir. Bir aşiret küçülerek bir binemal veya başka bir sosyal grup olabilir. Batılı araştırmacılar Kürtler arasındaki aşiretsel terminolojiyi pek farklılıkları göz önünde bulundurmadan kullanmışlardır (Abdulla 2009: 75). Çogu kişi Kürtçedeki Begzade kavramını Batı'daki Adel ile aynı olduğunu idda eder (bkz. Abdulla 2009: 93). Fakat Batı'da Adel yönetici sınıfı (Hennings 1995: 28) ve bu Kürtlerdeki Begzadeden ayrılır. Aşiretin temel kavramları ortadoğu uzmanları tarafından da araştırılmamıştır (Abdulla 2009: 100). Fakat bu terminolojide hangi kavramların Kürtçe, hangilerinin Kürtçe olmadığı bellidir. Genel olarak bakıldığında binemal (sülale) sonrası kavramların Kürtçe olmadığı görülmektedir. Bu da aynı derece de bu kavramların sosyal sisteme sonradan girdiğini göstermektedir.

Aşiret sosyo-politik bir dayanışma organizasyonu olarak belli koşulların sonucudur. Aşireti ortaya çıkaran nedenler olarak başsızlık (akephal toplum), sınır toplumu ve düzenkurucu mercilerin yokluğu olarak verilebilir. Kürtler 1960'lara kadar geleneksel yaşam koşullarında yaşadılar (bkz. Rudolph 1959) ve 19. Yüzyılın büyük dönüşümler yaratan devrimsel etkilerinden Kürtler pek

⁵ Buradaki veriler, 1999-2001 yıllarında Aydın'ın Germencik ilçesine bağlanmış, Neşetiye isimindeki köyde, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Halk Bilimi bölümüne bitirme tezi olarak verilen "Batı Anadolu'da Göç İle Oluşmuş Bir Köyde Sosyokültürel Değişim" çalışmasının alan çalışmasında elde edilen verilere dayanmaktadır. Elinizdeki bu çalışma 2007 yılında hazırlanmış ama o dönem yayınlanmamıştır. Şimdi yayınlanmasının nedeni, daha sonra Almanya'da Kürt göçmenler üzerine yapılan araştırmalarda benzer bir yapının Almanya'da da ortaya çıktığı görüldüğünden, Bir-Bavık kavramının tanımlandığı ilk gözlem alanı olan Kürtlerin Batı göçünün belirtilmesi gerektiğine olan ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

fazla etkilenmediler (Abdulla 2009: 23). Geleneksel sosyal sınıflardan kapitalist toplum modelindeki sınıf farklılaşmasına geçişte çok yavaş ve sancılı bir süreç izlemiş (bkz. McDowal 2004; White 2012) ve modern dünyaya entegrasyonunu sağlayamamıştır. Bundandolayı geleneksel sosyal örgütlenme hala varlığını pozisyonel olarak devam ettirmektedir.

Kürt toplumunun özgül yapısına entegre olan aşiret komşu haklarda olan biçiminden farklı konumlanmıştır. Aşiretsel yapı kan bağına dayanmayan bir yapıdır ama genişletilmiş bir akrabalık formunu içermekte ve fiktif bir akrabalık özelliği taşımaktadır. Abdulla (2009: 77)'nin iddia ettiği gibi aşiret ideolojisinde *feeling of kinship* (akrabalık duygusu) kan bağından daha etkilidir veya etkili hale gelmiştir. Önemli olan akrabalıktır ve bu da aşireti kan bağına dayanan sosyal segmentlerden ayırır. Bunun için çoğu zaman bir şeyh dahi aşiret ilişkilerini yeniden üretmek bir dayanışma grubunu oluşturabilir (bkz. Van Bruinessen 2003; 2003a). Burada ayırıcı noktalardan biri aşiretin aynı zamanda bir güvenlik birimi yani askeri bir rolünün de olmasıdır. Aşiretin olmadığı bölgelerde köy sosyal organizasyondur (Abdulla 2009: 99) ve kan bağına dayanan akrabalık ilişkileri hakimdir.

Aşiret reislerinin tiranlığı bilinen bir karakterdir (Abdulla 2009: 96) ve bu da düzensizlikten kaynaklanan bir yapı olduğunu göstermektedir. Bundan dolayıdır ki yeteri kadar savaşçı gücü bulunan kişi, vergi toplamak gibi normalde merkezi yönetimlerin egemenliğinde olan girişimlerde bulunabilir. Kürtlerin yerleşik olduğu coğrafyaya bakıldığında ve bu coğrafya üzerindeki egemenlik durumuna incelendiğinde, aşireti yaratan koşulların nasıl ortaya çıktığı hemen görülecektir. Örneğin, 1517'den 1918'e kadar doğuda Osmanlı ve Safaviler arasında 1180 milden oluşan sadece bir sınır vardı. Bu sınırın % 60'ı (700 mil) Kürt toprağından geçiyordu (Abdulla 2009: 19). Bu sınır hiç bir zaman sabit olmadı ve mîrler dönemi hariç, bir düzen de sağlanamadı. Günümüze kadar söz konusu iki güç arasındaki savaşların hemen hemen hepsi Kürt coğrafyasında gerçekleşti ve her seferinde Kürtlerin yerleşik düzeni yerle bir edildi. Her iki güç de Kürtlerin bir kısmını, diğer kesimlere karşı kullanmaktan kaçınmadı. Bu gibi unsurlar aşiret gibi bir oluşumun ortaya çıkmasına ve yerleşmesine son derece uygundur.

Kürt sosyal örgütlenmesinin, yukarıda belirtilen ve aşireti yaratan koşulların olmadığı mekanlarda nasıl yapılandığı, Kürtlerin orijin geleneksel sosyal örgütlenmesini analiz etmek için ciddi veriler sunabilir. Kürtlerin göçle gittikleri ortamda aile ve akrabalık çerçevesinde sosyal yapıları oluştururken aşiretsel yapılara yönelip yönelmeyeceklerini, o ortamda var olan düzen, adalet, ve güven gibi konuların belirleyeceği söylenebilir. Burada ele alınan Bir-Bavık versiyonu, elden geldiğince içinde gözlemlendiği o dönemin göçle ilintili sosyokültürel yapısı içinde ele alınacaktır.

AİLE

Aile, ele alınan konunun temel taşıdır. Aynı şekilde aile Kürt toplumunun sosyal örgütlenişinin de merkez noktasıdır. Kürtçe de *mal* olarak tanımlanan aile, kendine has bir yapı sergiler ve aile merkezli farklı durum, kişi ve fenomenleri tanımlar (bkz. Karataş 2018:

163-165). Bundan dolayı ailenin sosyal bilim araştırmalarındaki yerine ilişkin bir çerçevenin çizilmesinde yarar vardır.

Farklı toplumlar/topluluklarda farklı aile ve akrabalık örgütlenmeleri görölmektedir. Bu farklılıklar Morgan, Murdock gibi birçok kişinin dikkatini çekmiş ve bunun üzerinden toplumsal tarihin şemasını çizmeye veya günümüzdeki birçok olgunun nedenlerine açıklamalar getirmeye sevk etmiştir. Sosyal örgütlenmenin temel birimi olan ailenin, farklı aile biçimlerinden kaynaklı olarak kesin bir tanımının yapılamamasının nedeni, her topluluk veya toplumun sahip olduğu toplumsal dinamiklerin farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, bizim gibi toplumlardaki baba anlayışı iki yönlüdür. Baba hem "baba" (pater) hem de "kadını hamile bırakan kişi" (genitor) özelliği aynı kişide olmasına rağmen, bazı toplumlardaki akrabalık ilişkilerinde bu tip biyolojik ve fizyolojik temeller aranmaz. Örneğin, Malezya takımadalarından birinde doğuma yardım eden ebeye para veren kişi, doğacak çocuğun babası sayılır (Erdentuğ 1985: 166-167). Burada *pater* ve *genitor* farklı bireylerdir. Bu tip farklı sosyal organizasyonlardan ve anlamlandırmalardan dolayı hem tanımında hem de evrimsel sürecinde açık, kesin bir formülasasyona gidilememektedir. Malinowski, aileyi "evlilik, kan ve evlatlık edinme yoluyla birbirine bağlamış ve birbiri ile ailevi rollere göre ilişki kurmuş olan, iki ya da daha fazla sayıdaki bireyin oluşturduğu bir grup" olarak tanımlamış ve diğer tanımlardan farklı olarak "evlat edinme"yi de tanımın içine eklemiştir. Malinowski'ye göre bu birliğin *aynı çatı* altında olması gerekmiyor (akt. Erdentuğ 1985: 167). Murdock ise bir sosyal grubun aile olabilmesi için *ortak bir yerleşim* birimini şart koşmuştur.

Toplumların üretim biçimleri, sanayileşme ve şehirleşme süreçleri, toplumsal dinamikleri vb. özellikleri farklılık gösterdiğinden, her toplumdaki aile biçimi de farklıdır. Bu farklılık içinde, ailenin görevlerine ilişkin çeşitli sınıflandırmalar yapılmıştır. M. Ogburn, ailenin görevlerini yedi başlık altında sıralamıştır (akt. Erdentuğ 1985: 199). Ogburn'un klasik sayılan bu sınıflamasına Elliot ve Merill tarafından bir görev daha eklenerek sayıyı sekize çıkarmışlardır. Bu görevler;

- Biyolojik görev: Neslin devamı ve çoğalması.
- Ekonomik görev: İhtiyaçların karşılanması, ekonomik iş bölümü, gelirin aile reisinde toplanması ve harcanmanın tek elden sağlanması.
- Koruyuculuk görevi: Dıştan gelebilecek her türlü maddi ve manevi zararlara karşı kişinin/ailenin güvenliğini sağlar.
- Psikolojik görev: Aile üyelerinin bir birlerine karşı sevgi ve güvenin sağlanması.
- Eğitim görevi: Üyelerin eğitimi ve mesleğin öğretiminin bağlanması.
- Dini görev: Dini bilgilerin verilmesi.
- Boş zamanı değerlendirme: Aile üyelerinin eğlence vb. ihtiyaçlarının sağlanması.
- Prestij sağlama görevi: Üyelerin toplum içindeki statüleri aile içinde verilir.

Bu görevlere bakıldığında ailenin sosyal ve bireysel yaşamın hemen hemen tüm alanlarını kapsadığı görölmektedir. Hatta bu görevlere başka başlıklar da eklenebilir. Örneğin incelediğimiz Kürt ailelerinde olduğu gibi kültürün ve dilin devamının sağlanması gibi görevler de eklenebilir. Bununla

bağlantılı olarak göç ortamında geniş toplumun içinde asimilasyonun önlenmesi veya alıcı topluma entegrasyonun sağlanması gibi daha birçok görevi bulunmaktadır.

Sosyal yaşamın geleneksel ana paradigmalarından biri olan aile, üstlendiği önemli görevlerden dolayı, değişime karşı kendini koruma veya zaman, şart ve meydana gelen etkileyici yeniliklere karşı dönüştürme gücüne sahiptir. Bundan dolayı değişimi ya bireylerin birebir değişimleri veya toplumun bütünüyle değişmesi ile değişim baskısına maruz kaldığı ve kendini ancak o zaman dönüştürdüğüne yönelik ikna edici kanıtlar vardır. Onun dışında aile değişime karşı muhafazakardır ve varlığı kuşak döngüsünü düzenlemesine bağlıdır. Bundan dolayı var olan aile yapıları, detaylı araştırmalarla sosyal yapının geçmişteki biçimlerini verebilir. Maalesef Kürt ailesi üzerine söz konusu detaylı araştırmalar yapılmamıştır.

Burada ortaya atılan tez, aile merkezli geleneksel Kürt sosyal örgütlenme yapısının iç döngüsünün, adına aşiret denilen yapıyı değil, kan bağına dayanan sosyal yapıları yeniden üreten bir iç dinamiğe sahip olduğudur. Aile, kan bağına dayanan yapıların bir bileşenidir, aşiretin değil. Burada Kürtlerde aşiret yapısı üzerindeki tespit, tartışma ve çalışmaların derinlemesine bir analizi yapılmayacak, sadece Kürtlerde aşiret ve binemal (Sülale) ilişkisine yönelik bir iki nokta belirtilecektir. Aşireti oluşturan birimlerin karmaşıklığı ve genelde yabancı dillerin kavramları ile tanımlanmasının nedeni, aşiret ve ağa gibi fenomenlerin günümüzde tanımlandığı ve algılandığı biçimiyle yakın dönemde ortaya çıkmalarındandır. Aşiretin, mirliklerin yıkılmasından ve Kürtler arasında geleneksel sosyo-ekonomik ve politik düzenin yıkılmasından sonra, bu boşluğu doldurmak üzere ortaya çıktığına yönelik ciddi kanıtlar vardır. Eski Kürt sosyal sistemi genelde kan bağına dayanan binemal (sülale, gens, liniare, Sippe) şeklindeydi. Binemal/hoz Türkçe'de yer alan sülale yapısından daha dar bir akrabalık ilişkisini tanımlıyordu. Bu yapı genelde *mal*, *bavik*, *tire* ve *hoz* şeklinde –veya bunların farklı ifadeleri olan- Kürtçe kavramlarla tanımlanıyordu. Aşiret sisteminde anılan bu kavramlardan başka, aşiretin katmanlarını tanımlamak için kullanılan tüm diğer kavramlar Kürtçe değildir (van Bruinessen 2003: 104). Sülale, kabile, taifa Kürtçedeki *hoz* veya *binemal*'dan sonraki yabancı tanımlamalardır. Bu bağlamda Fransızcadaki *tribu* ve Almancadaki *Stamm* günümüzde Kürtler arasında sosyo-politik olarak kullanılan aşiret organizasyonuna denk gelmemekte, belki *hoz* ile tanımlanan ve sülale olarak Türkçeye çevrilebilecek yapıya denk gelmektedir. Arapça'dan Türkçeye geçen tanımı ile sülale, aşiretsel yapının Kürtler arasında yerleşmesinden sonra, binemal/hoz'un yerini almış olabilir. Burada tartışma konusu edilen Bir-Bavik sirkülasyonu ortaya atılan bu tezi destekler nitelikte bir yapıyı göstermektedir. Kürt akrabalık sistemi en temelde bavik denilen yapı çerperinde şekillenir.

ALAN

Doğu ve güney doğu Anadolu'daki Kürt illerinden göç ederek Aydın'ın Neşetiye köyüne yerleşen Kürt aileleri bu köyde yeni bir yaşam biçimi geliştirmişlerdir. Bu yeni yaşam biçiminde, karşılaştıkları yeni kültürel yapılara karşı ilk başlarda tavrı almış, birçok nedenden dolayı kendilerini korumak için yeni *kültürel yapılar* geliştirmişlerdir. Bu kültürel yapılardan

biri tarafımızdan *Bir-Bavik* (Ata-Kümesi) olarak isimlendirilen aile yapısıdır⁶. Bu yapı alt yapısını bavik'tan almış ve bütünüyle göçle birlikte oluşmuş ve biçimlenmiştir. Biçimlenirken, temel dinamiklerini sahip oldukları eski geleneksel kültürden almaktadır. Bu yapının oluşmasına etki eden nedenler; geleneksel Kürt aile yapısına etki eden ataerkil aile tipi, aşiret sistemi, siyasal olaylar ve sosyo/ekonomik yapıdır.

Araştırma yapılan köy Aydın/Germencik/Ortaklar'a bağlı Neşetiye köyüdür. Köy Ortaklar ve Germencik arasındadır. Germencik'e 4, Ortaklar'a 3 km uzaklıktadır. Köyün bir kısmı tepelik bir yerde, geri kalan kısmı tepenin yamacındaki ovalık bölümündedir. Ovadaki yer Aydın-İzmir otoyolu üzerindedir. Tepelik kısmında hemen hemen hiç yerli (Türk) kalmamıştır. Ovadaki bölümün çoğunluğunu da Kürt göçmenler oluşturmaktadır. Muhtar Kürt'tür.

GÖÇ

Köye göçler 1960'lı yıllarda başlamamıştır. İlk gelenler, mevsimlik işçilerdir. İlk dönemdeki göçler; ilkin çalışan kişilerin gelip yerleşerek daha sonra ailesini yanına aldığı *Bağlantılı Göç* biçimindedir. Daha sonrakiler bu tipten farklıdır. Akrabaların, hemşerilerin yanına yerleşme vb. gibi durumlardan köye göçler hâla devam etmektedir. Köye yerleşmeler ilkin yukarı/tepelik bölüme olmuştur. Zamanla gelen aileler ilk gelenlere sığınmış ve yoğun yerleşimden sonra köy hem demografik hem de mekansal olarak büyümüştür. Köyde bu büyüme içinde *Hemşerilik* denilen yapıların oluştuğu görülmektedir. Bu yapı; aynı yerden gelenlerin, önce gelip yerleşenlerin çevresine yerleşerek, büyük şehirlerin çevresinde gelişen *Gecekondu* bölgelerindeki *Hemşerilik Gettolarına* benzemektedir.

Köye ilk göçlerle gelenler, *Dayıbaşı* adı verilen kişilere sığınmışlardır. Dayıbaşılar tarla ve bahçelerde çalışacak kişileri bulan ve bunlarla tarla sahipleri arasındaki ilişkiyi sağlayan kişilerdir. Dayıbaşılık, mevsimlik işçilere özgü olan bir kurumdur. Tümüyle ilişkilere dayanan bu mesleğin edinilmesi babadan oğula geçebilmektedir. Dayıbaşı olan kişi, iş veren ile ilişki kurar, kaç kişinin, nerde ve ne kadara çalışacaklarını kararlaştırır ve buna uygun sayıdaki kişinin tarlaya varmasını sağlar. Tarlada işçilerin başında adına *çavuş* denilen bir kişi durur.

Sosyo/ekonomik olarak *Yerleşik Ailelerden* daha düşük bir yapıda olan *Göçmen Kürt Aileleri'* nin Tepelik bölüme yerleşmeleri, Türkiye'deki köyler arasındaki gelişmişliğin kriteri olarak daha önceki çalışmalarda ortaya konulmuştur. Sosyo/ekonomik olarak durumu iyi olan köylerin ovalık bölgelere, durumu nispeten kötü olan köylerin dağlık/tepelik bölümlere yerleştikleri tespit edilmiş (Boran 1999: 141-150) veya yerleşim yerinin sosyo-ekonomik yapıyı belirlediği görülmüştür.

Köy, dışardan yoğun bir *Kürt* göçü alırken Yukarı/Tepe bölümünde bulunan *Yerli Aileler* hem *Durak* denilen *ovalık* bölüme hem de çevre yerleşim birimlerine göç etmişlerdir. Kürt nüfusunun çoğalması, ekonomik olarak gelişmeleri, siyasal olarak bilinçlenmeleri vb.

⁶ Abdulla (2009: 76) aynı konuya ilişkin "Bere-bab" tanımlamasını önerir. Abdulla'ya göre Bere-bab birçok çekirdek aileden oluşan birimdir. Bu kategoriye giren insanların gerçek bir ataları vardır ve onun soyundan gelmektedirler.

nedenlerden dolayı yerli aileler ovalık bölüme geçmişler, ovalık bölüme göç eden aileler ev ve arsa/bahçelerini Kürtlere satmışlardır.

Köye göç eden Kürtler arasında geleneksel sosyal yapıların yeniden üretilmeleri söz konusu iken, yeni kuşaklara ana dilin taşınması konusu aynı derecede işlememektedir.¹ Ana dilin sürekliliği kültürel bir tepkimeden çok politik mücadele konusuna havale edilmiştir. Reaksiyoner olarak aile, kendini merkeze alan bir savunma refleksi göstermiş ve aile üyelerinin birlikteliğini sistemleştirmeye çalışmıştır. Bu yapı doğal olarak bavık yapısını ortaya çıkarmıştır.

YERLEŞİM

Köye ilk yerleşmeler 1960'larda başlamıştır. İlk yerleşen ailelere karşı, köylülerin yaklaşımının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Bu olumsuzluklar; dışlamak, hor görmek, iş vermemek, ölen Kürtlerin mezarlığa alınmaması, köy kahvesine almamak vb. şeklinde gerçekleşmiştir. İlk yerleşen ailelere karşı jandarma gibi güvenlik birimlerinin de yaklaşımlarında olumsuzluklar olmuştur. Kürt ailelerine gelen misafirler muhtar tarafından tespit edilip jandarmaya ihbar edilmekte, jandarma gelen misafirleri sorguya almaktaydı. Köy çevresinde gelişen; hırsızlık, kavga vb. gibi herhangi olumsuz bir durum Kürt aileleri üzerine yıkılmakta ve bunun için jandarma tarafından gözaltılar gerçekleştirilmekteydi. Jandarmanın köy içinde insanlara dayak atarak şiddet uyguladığı da belirtilmiştir.

Ailelerin çoğalması sonucu köyde, Kürtler tarafından bir kahve açılmıştır. Zamanla pazar arabaları alınmış, pazarcılık işine girilmiş, arazi, incir ve zeytin bahçeleri alınmış, hayvancılıkla ilgilenir olmuştur. Bu ekonomik oluşumlar beraberinde daha farklı sorunlar getirmiştir. Hayvanların otlatılması, bahçelerin içine salınması gibi küçük çapta sorunlar çıkarmıştır.

Türk ve Kürtler arasında son zamanlara kadar, yukarıda sıralanan sorunlara rağmen toplumsal anlamda büyük bir fiziki çatışma olmamıştır. İlk yerleşmeler döneminde yapılmayan veya avluda yapılan; düğün, sünnet, eğlence vb. etkinlikler, *Kürt Ailelerinin çoğalmasından sonra dışarıda yapılmaya başlanmıştır. Günümüzde açık veya kapalı düğün salonlarında yapılır hale gelmiştir.*

Kürt ailelerin çoğalması siyasi tercihlerin belirleyicisi olmuştur. Bu süreçte yaşanan *Kültürel Diyakroni* ile Kürtler HEP/HADEP/DEHAP/HDP'ye, yerleşik Türk ailelerin geleneksel olarak Menderesçi olmalarına rağmen MHP'ye kaydıkları görülmüştür.

Yerli köylülerin Kürt göçünden önce yaşadıkları bir göç-alma süreci daha vardır. Osmanlı zamanında köle olarak getirilen Afrikalılar, Ege ve Akdeniz bölgelerinde tarım işinde çalışmak için yerleştirilirler. Genelde haklarında pek bir şey bilinmeyen bu gruba yerleştirildikleri bölgede "Arap" denildi. Bu grubu ait bazı aileler de zamanında Neşetiye'ye yerleştirildi. Renklerinden başka grup karakterlerine yönelik başka hiç bir şeyin kalmadığı bu grupta endogamik evliliklerden dolayı sayıları da gittikçe azalan bu kişilerden köyde bir kaç kişi kalmıştır. Bu gruptan sonra köyün yaşadığı başka küçük çapta bir göçte Yunanistan ile yapılan Mübadele ile olmuş ama en büyük göç dalgasını 1960'ların sonunda başlayan Kürt göçü oluşturmuştur. Yerli halk ilk iki göç dalgası ile gelenleri bütünüyle asimile etmiştir.

Aynı sonucun Kürt göçmenleri için de gerçekleşip gerçekleşmeyeceği şimdilik belirsizdir. Kürt ailesinin sosyal alanda gösterdiği reaksiyoner tavrı, kültürel alanda göstermediğine ilişkin kanıtlar vardır. Bundan dolayı aile formu geleneksel Kürt sosyal yapısını korusa da dili Türkçeye evirilebilir. Buradaki sonucu politik durumun belirleyeceği görülmektedir.

Süreç içinde Kürt aileleri hem birbirlerinden, hem de Türk kültüründen etkilenmişler ve *farklı/karma bir kültür yapısını* oluşturmuşlardır. Genel anlamda bakıldığında, farklı *Kürt illerinden* gelenlerin kendi aralarında ortak motifler üzerinden bir bütünleşmeye gittikleri, bu bütünün eski geleneksel kültürden az da olsa farklılaştığı görülmektedir.

Kürt ailelerinde gerçekleşen bu yapısal değişimlerinin kadından kaynaklandığı, kadının değişimin motorize gücü olduğu tespit edilmiştir. *Ataerkil geleneksel aile* ve kültürün içinden gelen kadının, emeğini tarlada ücret karşılığı satmak zorunda kalması, politik bilinçlenmesi, eve ekonomik girdi sağlaması ona aile içinde farklı bir statü kazandırmıştır. Kadının bu şekilde iş hayatına atılması; tarlada, fabrikada, bahçede çalışması, erkek egemenliğini bir ölçüde kırdığından, *değişimde dinamik güç* olmuştur. Aynı şekilde kültürel transferinde kadınlar üzerinden daha belirgin gerçekleştiği görülmektedir. Örneğin, yerli (Türk) kültürden alınan “Altı Aylık Kınası” gibi uygulamalar erkek üzerinden değil, kadınlar üzerinden kültürün içine alınmaktadır.

BİR-BAVİK TİPİ AİLE ÖRGÜTLENMESİ

Köyde Kürt göçmenler arasında zamanla ailenin hem değer, norm, hem yapı hem de mekânsal bağlamda bir dönüşüm geçirdiği görülmüştür. Bu yeni yapıya Bir-Bavik ismi verilmiştir. *Bavik* kavramı Kürtler arasında, çok yaygın bir kullanıma sahiptir. Farklı yerlerde Kürtler arasında değişik adlarla anılmasına rağmen *Bavik*, sülale yapılanmasının alt birimlerinden biridir. *Bavik* ile sülale arasında farklı başka kategoriler vardır. *Bavik*ları oluşturan *geniş ailelerin* genealojik yapısıdır. Bir *Bavik* birkaç aile olabileceği gibi, birkaç köy de olabilmektedir. Bugünkü var olan yapılanma içinde *Bavik*, sosyal örgütlenme açısından bir aşirete, kan bağı özelliğiyle sülaleye dayanmaktadır. Baba soyunu anlatan *sülale* sözcüğü, Arapça’dan gelir ve *yeniden üretimi sağlayan tohum* anlamındadır. (White 1999: 95)

Bavik; *bav*, (baba) kelimesinden gelir. '*Aynı babadan gelenler*' anlamındadır. Kendilerini gerçek bir ata üzerinden tanımlayan ve çevrede o atanın ismi ile tanınan insan grubudur *Bavik*. *Ata/cet* olarak da kullanılabilir. *Bir* (bır), Kürtçe de yığın/küme anlamına gelir. *Bir-Bavik*, *Ata Kümesi* anlamında tarafımızca oluşturulmuştur. Kavramlaştırma yapılırken *Bavik* terimi özellikle seçilmiştir. Örneğin, *Bavik-e Hasana*. Burada kastedilen kitlenin üç-dört kuşak öncesinden isim yapmış Hasan adındaki kişinin günümüze kadar gelmiş torunları ve torunlarının çocukları kastedilir. Bu gruba Hasan adı üzerinden bir kimliklendirme yapılır. Fakat çalışmanın yapıldığı yerde, bu şekildeki kimliklendirme, geldikleri yerdeki *bavik* ismiyle değil, o dönemde köyde yaşayan aile reisinin adı üzerinden yapılmaktadır. Yani yeni bir *bavik* oluşturulmaktadır. Bu da yeni bir başlangıç olduğu izlenimini vermektedir. Bu bağlantı, ilerde bu yapının biraz farklı da olsa bir çeşit soy yapılanmasına dönüşebileceğini düşündürmektedir.

Bu aile tipi aşağıda anlatılacağı gibi *Hint Ailesi* örneğine benzemektedir. Hint ailesi belirli bir döngüye sahip olup, aile reisinin ölümünden sonra ailenin evli bireyleri yeniden ilk biçimindeki gibi birçok çocuklu çekirdek aileye dönüşmektedir. Yani anne baba sağ olduğu müddetçe aile tüm evli erkek çocukları ve onların çocuklarını kapsayan geniş bir aile iken, reisin ölümü ile her çocuğun ailesi önce çekirdek, daha sonra geniş aileye dönüşen ve tekrar reisin ölümü ile çekirdek aileye dönüşen bir döngüye sahiptir. Bir-Bavık yapısının aynı döngüyü gösterip gösteremeyeceği, toplumun içinde bulunduğu durumla paralellik göstereceğine yönelik emareler bulunmaktadır. Siyasal, sosyal ve ekonomik koşullardaki iyileşmelerle bu yapının modern bir çekirdek aileye dönüşüp, tekrardan Bir-Bavık yapısını almayabileceği tahmin edilebilir. Koşulların aynı kalması veya kötüleşmesi durumunda bu yapının devam edeceği varsayılabilir. Bir-Bavık tipi aile organizasyonunu anlamak için literatürdeki aile ile ilgili çalışmalara kabaca bir göz atmakta fayda vardır.

Dünyada, *ailenin yapısı ve ailenin fonksiyonları* bir ölçüt olarak ele alındığı zaman ortaya iki aile tipi çıkmaktadır: Çekirdek aile (Nuclear family) ve Ailenin bileşik tipleri (Composite forms of the family). Çekirdek aile tipinde bir tek evlilik birimi ve çocuklar bulunmaktadır. Ailenin bileşik tipinde ise birden fazla çekirdek aile bulunmaktadır (Erdentuğ 1985: 170). Bir-Bavık tipinde de birden fazla çekirdek ailenin bulunmasından dolayı, bu aile tipinin, geniş aile tipi karşılaştırılması gerekir. *Ailenin bileşik tipi*, çekirdek ailenin '*evlilik bağı*' veya '*kan bağı*' esasına göre genişlemesiyle ortaya çıkmaktadır. *Ailenin bileşik tiplerindeki aile formasyonu "Poligam aile"* (bu aile genellikle polijeni biçimindedir) mekânsal olarak Bir-Bavık'a benzemektedir. Poligam ailede erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi sonucu her kadına bir ev yapması veya aynı ev içinde farklı odalara yerleştirilmesidir (Erdentuğ 1985: 187-193). Çoklu ev şeklinde olanı Bir-Bavık'ın yapısına benzemekle birlikte, evlere yerleşenler açısından farklılık göstermektedir. Bir-Bavık'ta evlere reisin evli çocukları yerleşmektedir.

Le Play'in aile tipolojisine dayanarak geniş aile, üç tipe ayrılır. '*Ataerki geniş aile*', '*Kök aile*' ve '*Birleşik aile*'. Murdock'un kullandığı '*bileşik*' (Composite) ile '*Birleşik*' (Joint) farklı yapılarıdır (Erdentuğ 1985: 170).

Bir-Bavık tipi aile örgütlenmesi geniş ailenin zamanla daha fazla genişlemesi sonucu çeşitli nedenlerden dolayı dağılmadan ailenin bir bütün şeklinde aynı küme içinde kalmasıyla oluşan bir biçimdir. Bu biçim temelde, merkezde aile reisinin bulunduğu, çevresinde evli çocuklarının genelde bağımsız haneler şeklinde yer aldığı ama aile reisine çeşitli alanlarda bağlı buldukları bir aile örgütlenmesidir. Bu yapı 18. yy. öncesi Avrupa'sında Hof (çiftlik/saray) denilen yapıya benzemesine rağmen, haneye katılan, akraba olmayan kişilerin statüsünde farklılaşır (bkz. Hennings 1995). Eskiden Kürtler arasında yüksek statüye sahip olan kişilerin oturdukları yer olan *koçk*'da (köşk) aynı akrabalık paradigması geçerlidir. Kürt Bu biçimi ile geniş veya çekirdek aile biçiminden ayrılır. Aynı anne ve babadan gelen birçok çekirdek ailenin aynı mekânsal alan içinde konumlanmış biçimdir. Bitişik ailelerin ayrı hanelerde yaşamalarına rağmen maddi imkanları paylaşmalarından dolayı Abadan-Unat, *işlevsel geniş aile* tanımını yapar (White 1999: 75).

Köye yerleşen veya ilk evleri satın alanlar özellikle geniş avlulu evleri tercih etmişlerdir. Köyün sosyo/ekonomik nedenlerden dolayı eski evleri, geniş bir avluya sahiptirler. Tarım, bağ ve bahçe işleriyle uğraşan aileler için mahsulün avluda toplanması ve bir başka uğraş olarak hayvancılıktan dolayı avlunun geniş olması zorunluluğu vardır. Bu geniş avlulu evler, onları satın alan Kürtler için uygun bir mekandır. Aynı evde oturan anne, baba ve çocuklar zamanla, çocukların evlenmesiyle, aile büyümüş ve evde yer sıkıntısının yaşanmasından dolayı aile reisi evlenen çocukları için avlusunda bir ev yapmıştır. Her evlenen çocuğu için yaptığı evler zamanla bir küme haline gelmiştir. Merkezde aile reisi çevresinde beş, altı tane çocuklarına ait evlerin bulunduğu bir kümelenmeye dönüşmüştür. Köyde Kürt nüfusu az olduğu zamanlarda bu aileler geniş aile biçimine uygun bir yapı göstermekteydiler. Aile reisinin bulunduğu evin mutfağından yemek yenilmekte, kazanılan paralar reiste toplanmaktaydı. Evli çiftler, bir sermaye birikimi yapamamakta, tüm yetkiler reiste toplanmaktaydı. Evde bulunan gelinler, kaynanalarından emir almaktaydılar. Karşılaştıkları herhangi bir sorunda kaynanaya danışmaktaydılar. Ailede erkek çocuklar gibi gelinler de çalışmaktadırlar. Kaynana çalışmamakta, dönüşümlü olarak yanında bırakıp işe göndermediği bir geliniyle ev işleri, çocuk bakımı, yemek gibi ihtiyaçları karşılamaktaydı.

Bu tip bir yapılanmanın yukarıda anlatılan nedenlerden dolayı farklı bir geniş aile biçimi aldığını ve çekirdek ailelerin oluşmadığını söyleyebiliriz. Çevresinde bir tehlike olduğunun farkında olan reis, çocuklarını bu tip tehlikelerden korumak, kendini güvenceye almak vb. durumlar için çocuklarının aileden uzaklaşmasına engel olmaktadır.

Günümüzde, evliliklerden sonra reisin çevresinde konumlanan haneler, çekirdek aile konumuna gelmişlerdir. Reis de yanında kalan bekar çocuklarıyla beraber çekirdek bir aile konumuna düşmektedir. Bazı ailelerde bu durum görülürken, bazı ailelerde reis bekar çocuklarıyla beraber bir evli çocuğunu da yanında tutmakta ve bu konumuyla bir geniş aile olmaktadır. Reisin içinde yaşadığı ev, yanında son kalan çocuğun olmaktadır. Genelde reisin yanında bir erkek çocuğu kalsa da, reisin karısıyla yalnız kaldığı da görülmektedir.

Reisin çevresindeki aileler, ekonomik olarak bağımsızlaşmışlar, çalıştıklarını biriktirerek, bir sermaye birikimine gidebilmişlerdir. Mutfaklar ayrılmış, reisin evi ile olan *organik bağ, mekanik bir bağa* dönüşmüştür. Böyle olmasına rağmen tüm aileleri bağlayan kararlar gibi, büyük kararların alınmasında reisin etkisi sürmektedir. Sorunlara doğrudan müdahalede bulunmakta ve yapılan işlerde babaya danışılmaktadır. Ailede bulunan bekar çocukların evliliğinde kardeşler, masrafların karşılanmasını sağlamaktadırlar. Askerliğe giden kardeşlerine para göndermekte, o gelene kadar ailesine bakılmaktadır. Bu tip kümelerde aileden kopup, evini başka yere taşıyan iki örneğe rastlanmıştır. Bu iki örnekte de, ailesiyle problem yaşayan çocuk ayrılmış veya reis tarafından kümeden kovulmuştur. Reisin yanında bekar çocuğu varsa, giden bu çocuğun boşalttığı eve yerleşmektedir. Kümenin içinden ayrılmak isteyen biri, içinde yaşadığı ev üzerinde herhangi bir hak talep edememektedir. Bu hakkı ancak baba öldükten sonra talep edebileceği dile getirilmiştir.

Bir-Bavık bu biçimiyle Birleşik aileye örnek olarak verilen Hint ailesine benzemektedir. Hint ailesinde; ortak bir yerleşim, ortak mülk, ortak bütçe, ortak mutfak ve ortak yemek yeri ile ortak kabul ettikleri tanrıları vardır. Bu ailede, oğulların evlenmesiyle ailede birey sayısı artar. Aile genişler. Ana-baba ölünce bu erkek kardeşler durumu biraz daha idare ederler. Küçük kardeşler evlendikten sonra aile çözülmeye başlar. Mülk bölünür ve kardeşlerin her biri kendi hanelerini kurarlar. Bu aşamada aile çekirdek ailedir. Her hanenin

erkek çocukları evlenmeye başlayınca, haneler baştaki biçimlerine geri dönerler. Her hane birleşik aile olur. (Erdentuğ 1985: 204) Bir-Bavik'ta ilk dönemlerde, çocuklar için ayrı evler yapılmış olsa bile ortak bütçe, mülk, mutfak ve yemek yeri vardır. Daha sonra evli çocukların, reisin eviyle olan bu organik bağları kesilmiş aileler çağdaş birer çekirdek aile konumuna gelmişlerse de reisin tüm bireyler üzerindeki yetkisi korunmuştur. 1960'tan bu güne bu çekirdek ailelerin birer Bir-Bavik durumuna gelip gelmeyeceğini tespit edecek kadar süre geçmemiştir. Bir-Bavik mekânsal yerleşim biçimi ve baba otoritesiyle diğer aile tiplerinden ayrılır. Çevre tüm kümeyi ve torunları aile reisinin ismi ile tanımlamaktadır. Bu, yapının ilerde kendi bavik yapısını yaratacağını göstermektedir. Köydeki yapı Kürt sosyal hayatının egemenliğinde olduğundan dolayı, bu sosyal yapının ailedeki bu yeniden üretme mekanizmasını destekleyebileceği öngörülebilir.

Bu tip bir yapılanma incelendiğinde, bütünüyle göçle oluşmuş yeni bir yerleşim biriminde meydana gelen ve süreç içinde yaşanan sosyo/politik olaylara karşı geleneksel kültür arkaplanlı bir savunma ve korunma biçimi olduğu izlenimini vermektedir. Geleneksel kültüre sahip baba bu yeni yerleşimde -müdahale edebildiği ölçüde- yeni kültürün birçok yönünü ret etmekte ve ona karşı tavır almaktadır. Bu yabancı kültüre karşı farklılığını ortaya koymak, yeni yerleşime taşıyabildiği geleneksel kültür normlarının çevresinde, eski alışkanlıklarıyla yaşamını idame etme mücadelesidir. Aile reisinin sigorta olarak gördüğü - özellikle erkek- çocuklarını çevresinde tutmak;

- Ailenin dağılmasını önlemek
- Yabancı kültür ve farklı inanç biçimine karşı alışkın olduğu kültürel norm ve ahlak anlayışını sürdürmek.
- Zenginleşmek
- Ataerkil toplum anlayışındaki biçimiyle erkini devam ettirmek.
- Soyunu devam ettirmek.
- Nüfus üzerinden kariyer edinmek ve muhatap alınmak.
- Korunmak ve çocuklarını korumak vb. gibi nedenleri ve bunlara benzer daha birçok neden, bu tip bir yapının oluş amacı çerçevesinde sayılabilir.

Bu yapı tümüyle ataerkil yapının yeniden üretilen biçimidir. Bu yapıda ataerkil yapıda olduğu gibi damadın *iç güvey* gitmesine izin verilmez. Ailedeki kızlar ve erkekler aileye çalışırlar. Çocukların aileye yaptığı bu ekonomik *girdi*, evlendiklerinde; evlenme masrafları anlamında *çıktı* olur. Evlenmeyle birlikte kızın işgücü, kocasının ailesine aktarılır (White 1999: 28).

SONUÇ

Göç ile birlikte sadece demografik değil, mekânsal biçimlenmeyi bile kökten değiştirecek, gidilen yerde yeni göçler oluşturacak derecede büyük, güçlü ve etkili olan

Kürtlerin Türkiye'deki iç göç durumu Türk sosyal bilimlerinde maalesef bilinen nedenlerden dolayı "gecekondu" meselesi kadar dahi ilgi görmemektedir (krş. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplum ve Göç Bildirileri, 1997). Bu büyük göç durumu, Cumhuriyetin başlarında mecburî iskan (Besikçi 1977; Bayrak 1993), 1960'larla *isteğe bağlı* ve 1980'lerle birlikte, özellikle köy yakmaları ile birlikte, *zorunlu göç* durumuna dönüşmüş, bünyesinde son derece acı dolu bireysel biyografi ve toplumsal – politik sorunları içermesine rağmen araştırma konusu olamamaktadır. Bu gerçekle birlikte, göçle birlikte meydana gelen sosyo-kültürel değişimler konusunda hiç çalışmanın yapılmadığını söylemek de gereksiz bir açıklama olur ama bu süreçte meydana gelen etkileşim, değişim ve yeniden üretim mekanizmaları sosyo-kültürel araştırmalar alanında çok değerli bilgiler verecek durumdadır. Sözü edilen durumların etkisi ve kapitalizmin toplum arasında yaygınlık kazanması ile geleneksel yapıların dönüştüğü görülmektedir. Bu dönüşümün yönü ve hızı araştırmaların eksikliğinden dolayı sistemli bir şekilde gözlemlenmemektedir. Modern kurumların eksikliğinden dolayı, Kürt kültür ve kimliğinin devamlılığı bir bütün halinde geleneksellik kurumu ve en başta ailenin omuzlarında görülmektedir.

Çekirdek ailenin evrenselliği ve çekirdek aileye evrilme süreç ve dinamiklerine bakıldığında burada ele alınan aile örgütlenmesinin ilk etapta ortaya çıkacak durumlara göre biçim alacağı ama sonunda çekirdek aileye evrileceği söylenebilmesine rağmen bunun için gerekli olan zaman henüz dolmamıştır. Ortaya çıkacak olan bu durumdan kastedilen şey, yaşanacak sosyo-politik ve ekonomik durumlardır. Yöredeki *Kürt aileler* üzerindeki baskının artmasıyla ailenin *Bir-Bavik* tipinde örgütlenmeye devam edeceği, baskıların ortadan kalkmasıyla, eğitim düzeyinin artması, kadının rol ve konumunun değişmesi, ekonomik koşulların iyileşmesi ve *barış* ortamının sağlanmasıyla bu ailelerin çekirdek aileye dönüşeceği söylenebilir.

Bir-Bavik tipi aile örgütlenmesi, göç eden *Kürt ailelerinin* beraberlerinde götürdükleri kültürel değerlerin yeni bir mekan ve ortamda bir *yeniden üretim*dir. Aile yapısal olarak kendisini koruyarak, bununla birlikte kültürel kodların ve kimliğin de korunmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda göçün, öteki ile karşılaşma anıyla birlikte kültürel bir refleks gösterdiği ve gerektiğinde orijin bölgelerde kaybolmakla yüz tutmuş kültürel motifler dahil bir yeniden yapılanma içine girdiği görülmektedir. Ailenin göç ortamına verdiği tepki, kan bağına dayanan sosyal yapının yeniden üretimidir. Sülale ideoloji ve yapısı yeniden üretilmektedir. Burada önemli olan soru, Kürt ailesinin bunu nasıl yaptığı değil, neden yaptığıdır. Kan bağına dayanan sosyal sistemler ailenin kültürel kontekstine içkindir. Bunların hangi formu alacağı, içinde yaşanan sosyo-kültürel, politik ve ekonomik yapıdır. Bu durumun adına *kültürel şok* denilen durumun aşılmasından sonra, grubun savunma amaçlı içine girdiği durumu ne zaman gevşeteceği konusunda bir sonuç bildirmek bu grup özelinde henüz çok erken. Bunun yanında politik mücadelenin gözlemlenen grubun genelinde bir "bizlik" duygusunu yarattığı, ailenin kendini ve kültürü koruma refleksine politik mücadele söyleminden destek aldığı gözlenmiştir.

İncelenen bu örnek göstermektedir ki, kan bağına dayanan sosyal yapıların şekillenmesinde çevre ve sosyal sistemin belirleyici olduğudur. Bu yapı, duruma göre, ilerde bir sülale biçimi, daha ileri giderek politik bir özellik kazanarak aşiret ve aşirete dayanan sosyal yapıları yaratabileceği gibi, çekirdek aileye de dönüşebilir. Bu da, Kürt toplumunda

kan bağına dayanan yapının neden aşiret yapısına dönüştüğünü az da olsa açıklamaktadır. Tarih içinde kötüleşen ve süreklilik taşıyan koşullara bir tepkime olarak Kürt sosyal örgütlenmesi aşiretsel yapılarla bütünleşmiştir. Aşiret Kürt toplumuna sonradan katılan ve koşulların değişmesi ile ortadan kalkacak bir yapı olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

- II. Ulusal Sosyoloji Kongresi (1997): Toplum ve Göç, Sosyoloji Derneği Yay. Ankara
- AİLE YAZILARI 1 (1991): T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Bilim serisi 5/1, Ankara 1991
- Balaman, Doç. Dr. Ali Rıza (1982): Evlilik Akralılık Türleri. Sosyo Antropolojik Yaklaşım: Karınca Mat. İzmir 1982
- Barth, Frederick(2001): Kürtlerde Toplumsal Örgütlenme İlkeleri. Avesta Yayınları İstanbul
- BARTH, Fredrik (2001): Etnik Gruplar ve Sınırları. Bağlam Yay. İstanbul
- Bayrak, Mehmet (1993): Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri Üstüne Gizli Belgeler Araştırmalar-Notlar, Özge Yayınları, Ankara.
- Beşikçi, İsmail (1977): Bilim Yöntemi Türkiye Uygulaması I. Kürtlerin Mecburi İskânı, Komal Yayınları, İstanbul
- Boran, Behice (1999): Kırsal Alanda Toplumsal Değişme: İki Öncü Çalışma. 75. Yılda Köylerden Şehirlere. Bilanço 98 Tarih Vakfı Yayınları , İstanbul 1999
- Engels, Friedrich (2000): Ailenin, Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni. Sol Yay., Ankara.
- Erdentuğ, Aygen (1985): Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri. AÜ. DTCF Antropoloji Dergisi. S. 12
- Heckmann, Friedrich (1992): Ethnische Minderheiten, Volk und Nation. Soziologie inter-ethnischer Beziehungen, Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart.
- Heinz, Marco (1993): Ethnizität und ethnische Identität. Eine Begriffsgeschichte. Holos Verlag, Bonn.
- Hennings, Lars (1995): Familien- und Gemeinschaftsformen am Übergang zur Moderne. Ducker & Humblot, Berlin.
- Karataş, Avdo (2004): Göç Üzerine Bir Çalışma – Röportaj. Bîrnebûn, BIHARA 2004
- Karatas, Avdo (2018): Di Nav Kurdên Diyasporayê De Kêşeya Navnewşî: Mînaka Elmanya. International Journal of Kurdish Studies 4 (1), 155-175.
- Mcdowall, David (2004): Modern Kürt Tarihi. Doruk Yay. Ankara.
- Mühlmann, Wilhelm E. (1964): Rassen, Ethnien, Kulturen. Moderne Ethnologie. Neuwind Berlin
- Kohl, Karl-Heinz (1993): Ethnologie - die Wissenschaft vom kulturell Fremden. Eine Einführung. München: C. H. Beck.
- Müller, Ernst Wilhelm (1987): „Der Begriff 'Volk' in der Ethnologie“. Abschiedsvorlesung gehalten am 15. Dezember 1986. Institut für Ethnologie und Afrika-Studien Johannes Gutenberg-Universität, Mainz.
- Rudolph, Wolfgang (1959): „Einige hypothetische Ausführungen zur Kultur der Kurden“. Sociologus 9, 1959 (Heft 9/10 1959/1960) s. 150-162.

- Van Bruinessen, Martin (2003): Aga, şeyh ve Devlet. İletişim Yay. Ankara.
- Van Bruinessen, Martin (2003a): "*Innerkurdische Herrschaftsverhältnisse: Stämme und religiöse Bruderschaften*". epd-Dokumentation (Evangelischer Pressedienst, ISSN 0935-5111), 7/2003, pp. 9-14
- Weber, Max (1972): *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen
- Wimmer, Andreas (1995): „*Stämme für den Staat. Tribale Politik und die kurdische Nationalbewegung im Irak*“. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie 47. Jahrgang 1995. S. 95-113.
- White, Jenny B. (1999): *Para İle Akrabalık: Kentsel Türkiye'de Kadın Emeği*: İletişim Yay. İstanbul.
- White, Paul J (2012): *İlkel isyancılar mı? Devrimci modernleştiriciler mi? Türkiye’de Kürt Ulusal Hareketi*. Wesanxaneyê Vateyî, İstanbul.
- Wicker, H.R (2005): *Leitfaden für die Einführungsvorlesung in Sozialanthropologie*. <http://docplayer.org/1188460-Leitfaden-fuer-die-einfuehrungsvorlesung-in-sozialanthropologie.html>
- Yalçın – Heckmann, Lale (2002): *Kürtlerde Aşiret ve Akrabalık İlişkileri (Tribe and Kinship among the Kurds)*. İletişim Yay. İstanbul.
-